

XVI. Benedek pápa ökumenizmusa

Az ifjú Ratzinger és az ökumenizmus kezdete

Joseph Ratzinger 1927-ben született, így élete nagyrészt átível a 20. századon, amely a keresztény egységtörekvésekben gyökeres változást hozott. A katolikus egyház a múlt század első felében a kibontakozó ökumenizmust kezdetben fenntartásokkal kezelte, és a korábbi századok elutasító magatartása következtében nem tudott megfelelően válaszolni a protestáns közösségek egységet szorgalmazó törekvéseire. A 19. századtól az egyház szellemi energiáit lekötötte a modernizmussal való küzdelem, ami egyszerre nyilvánult meg a teológiában és a liturgikus életben. A protestantizmus azonban a missziók során felismerte, hogy nem lehet egységes az az ígéhirdetés, amely a felekezetekhez való tartozás hangsúlyozásával jut el az evangélium által még nem érintett területekre.

Először fiatal egyetemisták – férfiak és nők – érezték meg, hogy botrány a kereszténység szétszakítottsága, és nem lehetünk hűek Jézus Krisztushoz, ha nem valósítjuk meg utolsó vacsorai kérését: „Legyenek mindnyájan egy” (Jn 17,21). Egyéni kezdeményezések is erősítették azt az egyre inkább elfogadott meggyőződést, hogy „bár szétszakadva él az egyház, Jézusban mégis egy lehet”.² Az 1895-ben megalakult Keresztény Egyetemisták Világszövetsége (WSCF) célként tűzte ki a látható egység elérését. Elnöke a keresztény egység mellett elkötelezett metodista John Mott (1865–1955), a neves Nobel-békedíjas volt.

A 20. század első nagy keresztény eseménye az Edinburgh-i Világmissziós Konferencia (World Missionary Conference) volt. Ennek következtében jött létre két nagy ökumenikus mozgalom: a teológiai (Faith and Order) és a gyakorlati (Life and Work) irányzat. E két szervezet 1937-ben egyesült Londonban, majd 1938-ban Utrechtben ideiglenes jelleggel, 1948-ban pedig Amszterdamban végérvényesen megalapították az Egyházak Világtanácsát (World Council of Churches).

¹ Tanszékvezető egyetemi tanár, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi Kar, Alapvető Hittan Tanszék.

² Vö. Digitális evangélikus énekeskönyv. Online: <https://enekeskonyv.lutheran.hu/enek268.htm>.

Joseph Ratzinger az ökumenizmus intézményi formálódása idején látott napvilágot, éppen akkor, amikor a Faith and Order Lausanne-ban rendezte konferenciáját (1927). Rá egy évre azonban, 1928-ban XI. Piusz pápa *Mortalium animos* címmel körlevelet adott ki, amely elítélte az ökumenikus törekvéseket, és a protestáns egységet pánkrisztianizmusnak nevezte. Joseph Ratzinger ekkor egyéves volt (vö. XI. Piusz 1928).

Ugyancsak ezekben az években, 1921-ben Angelo Giuseppe Roncalli (1881–1963), a későbbi XXIII. János pápa lett a római központú Nemzeti Külmissziók igazgatója, és ő lesz majd az a pápa, aki a II. Vatikáni Zsinat kiemelt céljaként jelöli meg a keresztény egység helyreállítását (LOSSKY 2002: 620). 1921 egyben a Nemzetközi Missziós Tanács (International Missionary Council) létrehozásának éve is.

Jóllehet katolikus területen tiltás és visszafogottság volt érzékelhető az ökumenizmussal szemben, de éppen ez időben jött létre pápai engedéllyel először 1926-ban a belgiumi Amay-sur-Meuse-ben, majd 1939-ben Chevetogne-ban az az ortodox-bencés perjelség, amely több tekintetben előfutára lett a katolikus ökumenizmusnak. Ugyancsak ekkor, a 20. század elején, az 1908-ban Paul Watson (1863–1940) által létrehozott „imaoktáv a keresztények egységéért” mozgalomhoz csatlakozott Paul Couturier (1881–1953) lyoni egyházmegyes pap, s ezzel a katolikus egyházban is teret nyert a lelki ökumenizmus kezdeményezése.³

Franciaországban egyéb egységmozgalmak is megjelentek (Les Avents – Amitié entre chrétiens), amelyek közül a legismertebb a Roger Schütz által 1940-ben alapított taizéi közösség. A teológia szintjén jelentős volt a Groupe des Dombes közösség megalakulása 1937-ben, amely egyaránt befogadott protestáns és katolikus teológusokat. Szintén kiemelkedő fontosságú volt Yves Congar (1904–1995) *Chrétiens désunis* (Megosztott keresztények) című műve, amely 1937-ben a lehetséges katolikus ökumenizmus alapelveit vázolta (CONGAR 1937). A papi szemináriumokban ugyanakkor a neotomizmus és a neoskolasztika irányzata érvényesült, ami szűk lehetőséget adott a más egyházakkal való teológiai párbeszédre. Joseph Ratzinger ekkor tízéves volt.

A katolikus egyházban ezek voltak a főbb ökumenikus kezdeményezések Joseph Ratzinger ifjúkora és a szemináriumban eltöltött évei idején. Nemcsak a társadalmi, hanem az egyházi légkört is meghatározták a két világháború súlyos következményei, valamint az ezeket követő szellemi irányvesztés a gondolkodás

³ Az ökumené katolikus úttörőjéről lásd VILLAIN 1957; CLÉMENT 2015.

és a művészetek világában. A protestáns oldalról egységesülő kereszténység a Krisztusban való összetartozás jeleként az imádság, a testvériség és a szolidaritás jegyeit mutatta fel.

Még a Joseph Ratzinger születése előtti években, 1921–1926 között a belgiumi Brüsszel-Malines-i főegyházmegyében Désiré Mercier (1851–1926) bíboros érseki palotájában több alkalommal tanácskoztak katolikus és anglikán teológusok a papszentelésről (*Conversations de Malines*) (WILLIAMS 2021). Az egyik katolikus tanácsadó Dom Lambert Beauduin (1873–1960) volt, aki később a chevetogne-i közösség vezetőjeként ökumenikus központot hozott létre, ahol 1926-tól folyamatosan, évente négyszer jelenik meg az *Irénikon* című ökumenikus szellemű folyóirat.

Joseph Ratzinger teológusi pályája a keresztény egységmozgalom idején

Mind a lelki, mind a teológiai ökumenikus szempont, jóllehet csíraszerűen, de már érvényesült bizonyos katolikus közösségekben, és mire a huszonnégy éves fiatal Joseph Ratzingert 1951-ben pappá szentelték, az egyházzal és a keresztény egységről szóló gondolat általánosan napirenden volt. Ratzinger 1953-ban doktorált Gottlieb Clemens Söhngen⁴ (1892–1971) fundamentálteológusnál *Volk und Haus Gottes in Augustins Lehre von der Kirche* című disszertációjával, majd ugyancsak Söhngennél habilitált 1957-ben *Die Geschichtstheologie des Heiligen Bonaventura* című habilitációs dolgozatával. Ezekben az években több németországi egyetemen is tanított (Freisingben dogmatikát, Bonnban, Tübingenben, Münsterben és Regensburgban pedig fundamentálteológiát oktatott).

Az 1950-es években a katolikus egyházban az ökumenikus mozgalom „csöndes” megismerése és elfogadása ment végbe, figyelve az Egyházak Világtanácsának tevékenységére, amely épp 1954-ben tartotta második nagygyűlését Evanstonban (USA) *Krisztus a világ reménye* címmel, amelyen mintegy 163 protestáns egyházi közösség vett részt. Így nem is meglepő, hogy 1957-ben Paderbornban alakult meg a II. Vatikáni Zsinatot megelőzően a későbbi ökumenikus intézet (Institut für Ökumenik), de akkor még Institut für Konfessions- und

⁴ Söhngen a tübingeni iskola képviselőjének, Johann Adam Möhlernek (1796–1838) a *Die Einheit in der Kirche, oder das Prinzip des Katholizismus* (1825) című műve alapján ökumenikus szellemben oktatta a teológiát. Vö. art. Gottlieb Clemens Söhngen. ERNESTI–THÖNISSEN 2010: 213–215.

Diasporakunde néven Lorenz Jaeger (1892–1975) paderborni érsek alatt, aki később fontos szerepet játszott a zsinati Keresztény Egységtitkárság (Einheitssekreteria) létrehozásában. Joseph Ratzinger ekkor harmincéves.

A II. Vatikáni Zsinat ökumenikus nyitása

Így jutunk el a II. Vatikáni Zsinat küszöbéig, vagyis meghirdetésének időpont-jáig. A keresztények egységéért végzett imahét utolsó napján XXIII. János pápa bejelentést tett, amelyre 1959. január 25-én került sor a római falakon kívüli Szent Pál-bazilikában, ahol a három hónappal korábban, 1958. október 28-án pápává választott Angelo Giuseppe Roncalli sokak meglepetésére kinyilvánította, hogy egyetemes zsinatot kíván összehívni.

Ebben az időben a fiatal bonni professzort, Ratzingert a kölni érsek, Joseph Frings (1887–1978) zsinati tanácsadójának (peritus) kérte fel. Ettől kezdve Joseph Ratzinger a zsinati sessiók idején létrejött német teológuskör tagja lett (LUKÁCS 2016: 223).⁵ A megbeszélések a római Piazza Navona közelében lévő Anima-templomhoz (Päpstliches Institut Santa Maria dell’Anima) tartozó kollégiumban zajlottak, ahol a vendégkönyvben mind a mai napig megtalálható Joseph Ratzinger bejegyzése. A fiatal, de elismert teológus számos zsinati szöveg pontos megfogalmazásához járult hozzá, s így közvetlen közelségre volt tanúja az egyházzal szülő dogmatikus konstitúció, a *Lumen gentium* és az ökumenizmus katolikus alapelveiről szóló *Unitatis redintegratio* kezdetű határozat egyazon napon való (1964. november 21.) megjelenésének (TRIPPEN 2007). A keresztény egység felé megnyilvánuló katolikus „fordulat” évében a már érett teológus Ratzinger 37 éves volt.

Joseph Ratzinger 1963-tól a Münsteri, 1966-tól a Tübingeni, majd 1969-től az újonnan alakult Regensburgi Egyetemen tanított dogmatikát. Ebben az időben számos könyvet írt, amelyek közül az egyik legnépszerűbb az *Einführung in das Christentum. Vorlesungen über das apostolische Glaubensbekenntnis* (1968) lett.⁶

⁵ „Ratzinger a haladó teológusok közé számított. Örömmel fogadta XXIII. János pápa kezdeményezését, aki a zsinatot megnyitó beszédében kijelentette, hogy nem egyes tantételek skolasztikus finomíthatóságát várja a zsinattól, hanem az egész Egyház megújulást.”

⁶ Első kiadása 1976-ban jelent meg magyar nyelven, címe: *A keresztény hit*. Ford. Tamás Pál. Bécs: OMC.

A zsinat utáni évek meghatározóak voltak a katolikus teológia új megfogalmazásában, s ebben jelentős feladatot vállalt a regensburgi professzor (lásd: RATZINGER 1969; RATZINGER 1973). Művei tekintélyes „zsinati” teológussá tették. 1979-ben kinevezték münchen–freisingi érsekké, és még ugyanebben az évben VI. Pál, a zsinat pápája bíborossá kreálta. 1981-ben lett a Hittani Kongregáció prefektusa, valamint a Pápai Biblikus Bizottság és a Nemzetközi Teológiai Bizottság elnöke. Ezek a beosztásai és az egyház tiszta tanítása érdekében tett „hitvédő” megnyilatkozásai miatt gyakran „Panzer Kardinal” névvel illették. A vatikáni dikasztériumban történt meghívása évében 57 éves volt.

Joseph Ratzinger, a tanítóhivatal vezetője

XVI. Benedek pápa ökumenizmusához hozzá kell számítanunk azt a mintegy 25 évet, amelyet a Hittani Kongregáció élén eltöltött. Ez az időszak egybeesett Szent II. János Pál pápaságával is, és azt teljesen meghatározta. Wojtyła pápa és Ratzinger bíboros olyannyira egységben voltak, hogy a pápa minden megnyilatkozásához kikérte a Hittani Kongregáció prefektusának véleményét. Ratzinger bíboros pedig egy teológiai megalapozott és a lelkipásztorkodásban is jártas kuriális vezetővé vált, meghatározó, sok esetben nélkülözhetetlen tanítóhivatali tekintéllyé. Német származású teológusként teljes egészében ismerte a reformációból kiindult két jelentős irányt, a később felekezetekké váló lutheranizmust és kálvinizmust.

A II. Vatikáni Zsinat után a Lutheránus Világszövetséggel megbeszélések kezdődtek, amelyek eredményesen jutottak el 1999-ben a megigazulásról szóló közös nyilatkozat (*Gemeinsame Erklärung zur Rechtfertigungslehre*) elfogadásáig.⁷ A mintegy 30 éven át tartó teológiai párbeszéd után 1999. október 31-én írták alá a közös nyilatkozatot, éppen abban a városban, Augsburgban, ahol 1530-ban megfogalmazták az ágostai hitvallást (*Confessio Augustana*), amely a reformáció és azon belül az evangélikus egyház ősi hitvallási alapszövege.⁸ Katolikus részről a Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács elnöke,

⁷ Vö. Lutheránus Világszövetség – Római Katolikus Egyház: Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról (1999).

⁸ A Metodista Világtanács 2006-ban, a Református Egyházak Világközössége pedig 2017-ben csatlakozott a Nyilatkozathoz. Szintén 2017-ben az anglikán közösség jelentette be az elfogadást, így eddig öt nagyobb egyház támogatja a Közös Nyilatkozatot.

Edward Idris Cassidy bíboros és Walter Kasper püspök, evangélikus részről pedig a Lutheránus Világszövetség elnöke, Christian Krause és a főtitkár, Ishmael Noko írták alá a dokumentumot.⁹ Ezzel párhuzamosan folyt a római katolikus-anglikán párbeszéd (Anglican-Roman Catholic International Commission) is a tekintély („*auktoritas*”) kérdéséről (1998) (vö. ARCIC 1999).

Ratzinger bíboros idején jelentős megbeszélések folytak az ortodoxokkal is. Szent II. János Pál pápa 1995-ben adta ki *Orientale lumen* kezdetű apostoli levelét a keleti lelkiség jelentőségéről. Ezt megelőzően 1993-ban az uniatizmusról szóló ún. balamandi nyilatkozat (1993) félreértésekre adott okot, és hosszú évekig hátráltatta a római katolikus-ortodox kapcsolattartást és párbeszédet.¹⁰ A folytatás csak a 21. század első éveiben vált lehetségessé az egyesült államokbeli Baltimore-ban.¹¹

A 20. század végének legjelentősebb katolikus megnyilatkozása az egységkeresés szintjén kétségtől Szent II. János Pál pápa *Ut unum sint* (1995) kezdetű körlevele volt, amely egyértelműen kimondta, hogy a katolikus egyház a II. Vatikáni Zsinattal visszafordíthatatlanul elkötelezte magát arra, hogy az ökumenizmus útját járja (UUS 7). A pápa ebben a körlevélben fogalmazta meg, hogy pápai primátusát a többi keresztény közösség figyelembevételével szeretné gyakorolni, „mely kitárul az új helyzet felé” (UUS 95). Ezt az eddigi legmagasabb rangú pápai körlevelet az ökumenizmusról nem csak a pápai tanács, hanem személyesen Ratzinger bíboros közreműködésével készíthette el a pápa. A jelentős ökumenikus enciklikát az I. és a II. Ökumenikus Direktórium alapozta meg, amely a római katolikus egyházon belül részletesen meghatározta a keresztény egység előmozdításának katolikus szempontjait.¹²

A 21. század kezdetét a katolikus ökumenizmus területén árnyak és fények jellemezték. A Jézus Krisztus és az egyház egyetlen és egyetemes voltáról 2000-ben kiadott nyilatkozat protestáns oldalról falakba ütközött, mert a dokumentum a reformációból fakadó keresztény közösségeket egyházi vagy egyházi jellegű közösségeknek, de nem egyházaknak írta le. A testvér- vagy nővéregyház

⁹ Amikor kérdések merültek fel a közös teológiai megbeszélések során, Ratzinger bíboros személye jelentette a továbblépést.

¹⁰ A balamandi nyilatkozatot lásd: KRÁNITZ 1999.

¹¹ Joint International Commission for the theological dialogue between the Roman Catholic church and the Orthodox church (8th plenary session), USA, Emmitsburg–Baltimore, 2000. július 9–19.

¹² Vö. Ökumenikus Direktórium 1983; II. Ökumenikus Direktórium 1993; Az ökumenizmus elveinek és szabályainak alkalmazásáról 1996.

fogalom csak az ortodox egyházaknak járt ki, mert ott rendelkeztek az apostoli szukcesszió és az érvényes eucharisztia meglétével (Hittani Kongregáció 2000). Mindemellett ugyancsak 2000-ben a nagy jubileum ünnepségének keretében Szent II. János Pál pápa nyilvánosan bocsánatot kért a katolikusok által elkövetett bűnökért az egység előmozdítása érdekében (II. János Pál 2000).

XVI. Benedek és II. János Pál pápa „közös” dokumentumai

Mint a Hittani Kongregáció elnöke, Joseph Ratzinger valamennyi pápai megnyilatkozás létrejöttében közreműködött. Ezek az egyház tanítását adták tovább, és a pápa neve alatt jelentek meg. A dokumentumok mögött a pápa segítségére mindig van egy szakértői kör. Így a II. János Pál idején megjelent szövegekből szinte kézzelfoghatóan érzékeljük Joseph Ratzinger hatását, amelyre mindig jellemző a világos megfogalmazás és a mély tartalom.

1993-ban látott napvilágot a II. Ökumenikus Direktórium, amely átfogó módon írja elő az ökumenizmus elveinek alkalmazását az egyházban (Vö. II. Ökumenikus Direktórium 1993). Maga a dokumentum öt fejezetből áll, először megfogalmazza a keresztény egység lényegét (I. fejezet), majd szól azokról a szervezetekről (II. fejezet), amelyek a keresztények közötti egység ügyét szolgálják. Ezután kiemelten foglalkozik az ökumenikus képzés fontosságával, amely kiterjed a hívekre, a lelkipásztorokra és sajátosan a katolikus egyetemekre (III. fejezet). Ezt követően a lelki élet jelentőségét emeli ki a megkereszteltek körében (IV. fejezet), és végül az egyházak közötti együttműködés és közös tanúságtétel szempontjait világítja meg (V. fejezet). Negyed évszázadon keresztül ez a II. Ökumenikus Direktórium adott útmutatást a katolikus egyház híveinek és felelős vezetőinek.

2020 decemberében jelent meg a Keresztény Egységet Előmozdító Pápai Tanács új dokumentuma *A püspök és a keresztények egysége. Ökumenikus Vademecum* címmel (vö. Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács 2021). Ezt Kurt Koch bíboros és Brian Farrell püspök-titkár fogalmazta meg. A dokumentum nem tesz mást, mint újraolvasa az előbb említett II. Ökumenikus Direktóriumot, és annak részletesebb végrehajtását adja. A címzett az egyház-megyes püspök, az ordinárius, akinek kiemelt felelőssége van az ökumenikus szellem előmozdításában.

A II. Ökumenikus Direktóriummal majdnem egy időben, de két évvel később jelent meg II. János Pál *Ut unum sint* kezdetű körlevele (UUS). Ebben és e mögött is felismerhetjük Joseph Ratzinger teológiai szemléletét, amelyben egyszerre nyilvánul meg az egyházi tanítás hitletéteményének változatlan volta és ugyanakkor a nyitottság a keresztény egység keresésében. A körlevél 1995-ben jelent meg. Viszonylag rövid szövegének célja a közelgő 2000. év megünneplésére való felkészülés ökumenikus javaslatokkal. A dokumentum három fejezetből áll: először a katolikus egyház ökumenikus elkötelezettségét emeli ki (I. fejezet), majd a már meglévő párbeszéd eredményeit gyűjti össze (II. fejezet), végül a keresztény egység jövőjére tekint, ahol II. János Pál pápa – egyeztetve a Hittani Kongregáció prefektusával – a pápai szolgálat ökumenikus gyakorlatát vetíti előre (III. fejezet).

Egy évvel később, 1996-ban Joseph Ratzinger riportot adott Peter Seewald-nak, amelyben a keresztény egységről fejtette ki gondolatait: „Az egység modelljeinek kérdése nagy és nehéz kérdés. Először azt kell kérdeznünk: mi lehetséges? Mit remélhetünk és mit nem remélhetünk? S másodsor: mi az, ami valóban jó? A kereszténység abszolút, történelmen belüli egységét nem merem remélni. Látnunk kell a megosztott kereszténység közeledését, másrészt azt, hogy miként támadnak újabb belső törések. Óvakodni kell az utópista reményektől. Nagyon fontos, hogy valamennyien újra a lényegre figyeljünk, tudniillik, hogy mindegyikünk próbálja meg átugrani a saját árnyékát, és hittel megragadni a tulajdonképpeni lényegét. Már azzal sokat tettünk, ha nem keletkeznek újabb törések, s ha felfogjuk, hogy a megosztottság közepette sok dologban egyek lehetünk. Én nem hiszek abban, hogy hamarosan egy nagy »felekezeti megegyezésre« juthatunk. Sokkal fontosabb, hogy nagy belső tisztelettel, sőt szeretettel fogadjuk el egymást, ismerjük el egymást kereszténynek, s próbáljunk a lényeges dolgokban közös tanúságot tenni a világban” (vö. RATZINGER 1997).

Ugyancsak II. János Pál pápa egyik utolsó írásában, az *Ecclesia in Europa* kezdetű apostoli buzdításban (2003) találunk olyan megfogalmazásokat, amelyek fontosak ökumenikus szempontból (II. János Pál 2003), és itt volt szükséges Joseph Ratzinger teológiai tisztánlátása. Az egyház létének és ígéhirdetésének eredményessége ugyanis függ a keresztény egység megvalósításától (*Ecclesia in Europa*, 54).

Joseph Ratzinger XVI. Benedek pápáként immár a teljes lelki hatalom birtokában volt képes megnyilatkozni a keresztény egységről. Megválasztása másnapján, 2005. április 20-án a Sixtus-kápolnában említette az „emlékezet megtisztítása” kifejezést, amely minden ökumenizmus előfeltétele: „Fontos a teológiai

párbeszéd, de még fontosabb az emlékezet megtisztítása, amelyre gyakran utalt II. János Pál, mert egyedül ez készíti fel a lelkeket arra, hogy Krisztus teljes igazságát befogadják.”¹³

Jól tudjuk, hogy két fontos ökumenikus jellegű irat is meghatározta a keresztény egység menetét épp a 21. század fordulóján, amelynek alakításában Joseph Ratzingernek jelentős szerepe volt. Ez az *Evangélikus-katolikus közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról* (1999), majd a *Dominus Iesus* nyilatkozat (2000), amely dogmatikus módon mondta ki a II. Vatikáni Zsinat tanítását, s ez bizonyos sebeket okozott a keresztény egyházak számára. Jóllehet ez a dokumentum nem ökumenikus jellegű volt, és semmiképpen sem irányult a protestáns teológia ellen, hanem csak újra áttekintette az ekkleziológia katolikus szempontjait, mégis meg nem értést szült a keresztény egységért elkötelezett körökben. Elképzelhető, hogy ez a dokumentum is hozzájárult ahhoz, hogy a lemondása után már emeritus pápaként eléggé visszafogottan nyilatkozott egy leendő egység létrejöttéről (Vö. XVI. Benedek 2016).

A Dominus Iesus nyilatkozat utóhatása

A Hittani Kongregáció prefektusának realizmusa szülte meg a millenniumra, vagyis a 2000. évre való ünnepségek keretében a *Dominus Iesus* kezdetű nyilatkozatot. Ahogyan ezt Peter Seewald – Ratzinger életrajzírója – lejegyzí, a dokumentumot nem ő írta, de azt a legalaposabban ellenőrizte: „Természetesen együtt dolgoztunk, kritikusan át is alakítottam, de én magam nem írtam egyetlen dokumentumot sem, a Dominus Iesust sem” (SEEWALD 2021: 89). A rövid nyilatkozat (32 oldal) 4. fejezete szól az egyház egyetlenségéről és egységéről. Valójában semmi újat nem tartalmaz a zsinati ekkleziológia *Lumen gentium* kezdetű konstitúciójában megfogalmazottakhoz képest, hanem a krisztológiában fellépő új tanításokkal szemben – amelyek „Krisztust csak korlátozott történeti személynek tekintették” – mondta ki a Hittani Kongregáció irata az „ismert hittételeket”.

¹³ Vö. „*Missa pro Ecclesia*”, a Sixtus-kápolnában mondott első üzenet 2005. április 20-án, n. 5, AAS 97 (2005), 694–699, itt: 697–698. A kölni Ifjúsági Világtalálkozón az ökumenikus találkozó alkalmával még egyszer elővette XVI. Benedek pápa az emlékezet megtisztítása kifejezést, majd pedig 2007. január 24-én az imahét bezárásakor is hangsúlyozta, hogy a keresztények közötti egység keresése különböző szinteken és számos körülmények között valósulhat meg, különösen azokon a helyeken, ahol a testvér felé a jóakarató gesztus nagyobb erőfeszítést kíván és az emlékezet megtisztítását is. Vö. Insegnamenti di Benedetto XVI, 3.1 (2007), 103–106, itt: 104.

Az alapvető szándék tehát Krisztus személyének tisztázása volt az egyház számára (vö. SEEWALD 2021: 88–89). A zsinati tanításban, amelyet a *Dominus Iesus* nyilatkozat megismétel, teljesen egyértelmű, hogy a Krisztus által elgondolt egyház a katolikus egyházban áll fenn.¹⁴ Ezt fejt ki jobban a *Dominus Iesus*, hangsúlyozva, hogy „a II. Vatikáni Zsinat két tantételt akart összhangba hozni: az egyik az, hogy Krisztus Egyháza a keresztények megoszlásai ellenére a maga teljességében csak a katolikus Egyházban létezik; a másik, hogy »a megszentelés és az igazság sok eleme létezik határain kívül«, vagyis azokban az egyházakban és egyházi közösségekben, melyek még nincsenek teljes közösségben a katolikus Egyházzal. De ezen utóbbiakra vonatkozóan állítanunk kell, hogy hatékonyságuk a kegyelemnek és igazságnak abból a teljességéből ered, amely a katolikus Egyházra van bízva” (Hittani Kongregáció 2000: 30–31).

A *Dominus Iesus* nyilatkozat (elnevezése hitvalló jellegének ellenére) mind a mai napig ökumenikus részről vitatott dokumentum lett. A megnyilatkozást egyébként II. János Pál pápa „biztos tudással és a maga apostoli tekintélyével jóváhagyta és megerősítette” (Hittani Kongregáció 2000: 23). A megfogalmazás a korábbi tévedhetetlen hitigazságok jellegére utal. Ide kapcsolódik az a tény is, hogy a *Dominus Iesus*t megelőzően, 1998. május 18-án II. János Pál pápa *Ad tuendam fidem motu proprio*jában felszólította a katolikus teológusokat hűség- eskü letételére. Ezzel szemben több ellenkezés is megnyilvánult mind a pápa, mind a Hittani Kongregáció felé.

A *Dominus Iesus* így csak megerősítette a már korábban kialakult külső és belső fórumon való vitát. Ugyanakkor a Hittani Kongregáció semmiképpen sem irányult a protestánsok ellen, mivel csak a saját, katolikus egyháztani hagyományát fejtette ki, ezért a dokumentum senkit nem sértett meg (vö. SEEWALD 2021: 89). Habár a szöveget katolikus részről olyanok is kritikával illették, mint Walter Kasper, Karl Lehmann és Hans Küng, protestáns részről pedig Margot Käßmann evangélikus püspöknő, Manfred Cock, a Németországi Evangélikus Egyház Tanácsának elnöke és Johannes Friedrich bajorországi evangélikus püspök, megfogalmazott tanításában teljesen hűséges az egyház mindenkori teológiájához. A dokumentum stílusáról a kritikusok úgy nyilatkoztak, hogy „belső római katolikus jellege van”, és „megírásakor kifejejtették a szükséges érzékenységet”, illetve hogy „üzemi baleset” volt, s „a középkori maradiság és vatikáni nagysági hóbort kombinációja”, valamint „a Ratzinger-éra újabb

¹⁴ Lumen gentium, 8. Az itt szereplő „subsistit in” (‘fennáll, megvalósul’) kifejezéssel a protestánsok is elégedettek voltak, mivel nem kifejezetten római katolikus egyház szerepelt.

mélypontja”. Ennek ellenére semmit nem veszített jelentőségéből, sőt II. János Pál pápa 2001 februárjában az új bíborosok avatása alkalmával a Szent Péter téren noha elismerte a nyilatkozat által kiváltott nemtetszéseket, mégis védelmébe vette a dokumentumot (vö. SEEWALD 2021: 89–90). A világi sajtó úgy értelmezte, hogy II. János Pál megrovásban részesítette Ratzinger bíborost. Egy évvel később a pápa viszont a bíborosi testület dékánjává emelte Joseph Ratzingert, ami a pápával való kapcsolatát csak szorosabbra fűzte.

Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy Joseph Ratzinger pápaként nagyobb figyelmet szentelt az anglikánoknak. 2009-ben jelent meg az *Anglicanorum coetibus* kezdetű apostoli konstitúció, amely lehetővé tette az anglikánok jelentős csoportjainak, hogy egyesüljenek Rómával.¹⁵

Összegzés

XVI. Benedek emeritus pápa *Utolsó beszélgetések* címmel 2016-ban jelentetett meg interjúkötetet, amelyben a keresztény egység kérdéséről is szó esik. Ismerve XVI. Benedek ökumenikus realizmusát, illetve épp az ő ideje alatt a protestánsokkal és az ortodoxokkal történt megbeszélések eredményeit, nem meglepetés számunkra, amikor kijelenti: „Aki ismeri a realitásokat, nem várhatja, hogy itt a szó valódi értelmében egyházi egyesülés történjék. Azért küzdhetünk, hogy újra meg újra meghallgassuk egymást, és tanuljunk egymástól. A lényeg az, hogy a Jézus Krisztusba, Isten Fiába vetett hit el ne vesszen.”¹⁶

Joseph Ratzinger/XVI. Benedek ökumenikus alakja maga Jézus Krisztus, aki nemcsak egy része az igazságnak, hanem maga a teljes igazság. Az emeritus pápa általános meggyőződése, hogy egyedül a párbeszéd viszi közelebb az egyes egyházakat egymáshoz, ennek része a már említett krisztológiai hangsúly, s ez

¹⁵ Anglicanorum coetibus 1. Vö. Anglicanorum coetibus Providing for Personal Ordinariates for Anglicans Entering into Full Communion with the Catholic Church (November 4, 2009) | BENEDICT XVI (vatican.va) (megjelenés: 2009. november 12.) és Note der Kongregation für die Glaubenslehre zur Einrichtung von Personalordinariaten für Anglikaner, die in die katholische Kirche eintreten wollen, in L'Osservatore Romano, Wochenausgabe in deutscher Sprache, 39. Jahrgang, Nummer 44, 30. Oktober 2009, 8 és L'Osservatore Romano, Wochenausgabe in deutscher Sprache, 39. Jahrgang, Nummer 48, 27. November 2009, 10.

¹⁶ Vö. XVI. Benedek 2016: 234. A szöveget a megjelenés előtt ő maga áttanulmányozta, jóváhagyta és engedélyezte. Lásd még Pákozdi István recenzióját: SEEWALD 2007: 76.

nemcsak egy egyszerű, közös úton való járásban fejeződik ki, hanem a Krisztus felé való közös útítársi kapcsolatban is (BOCCOLESI 2020: 144).

Ehhez kapcsolódik az igazság párbeszéde, amely vonatkozik a hit tartalmának teljességére. A szeretet párbeszéde, vagyis a lelki ökumenizmus itt találja meg súlypontját. Egy korábban másként vagy helytelenül értelmezett teológiai hittételt alaposabban megvizsgálva az egyházak és egyházi közösségek nyugvópontonra juthatnak. Mindezeknek együtt egy kimagasló példája a római katolikusok és anglikánok között létrejött egyezség a tekintély kérdéséről (1998), illetve az evangélikusokkal közösen kiadott nyilatkozat a megigazulás tanításáról (1999).

Ezek a teológiai jellegű megállapodások mind Joseph Ratzinger hittani kongregációs prefektusi idejéből valók, és történelmi jelentőségűek a több évszázados szembenállás után. Az anglikán egyházban bekövetkezett változások (a nők pappá, majd püspökké szentelése, valamint az azonos nemű párok megáldása, illetve mindezen személyek pappá és püspökké szentelése) az anglikán egyházon belül szakadást eredményeztek. A római katolikus egyház immár XVI. Benedek pápasága idején tette lehetővé anglikánok csoportjainak a katolikus egyházba való felvételét. Az *Anglicanorum coetibus* apostoli konstitúció 2009-es megjelenésével egy, az egyetemes egyház számára is lehetséges páratlan kánoni modell nyújtott lehetőséget ahhoz, hogy egy egyház a közös hitalap elfogadásával a katolikus egyházban találja meg helyét, ha egy ilyen belátásra eljutott (MANCINI 2015: 48).¹⁷

Joseph Ratzinger, vagyis XVI. Benedek pápa teológiai alapossága megkérdőjelezhetetlen. Küldetése a hit tanításának megfogalmazásában mértékadóvá vált. Mint a II. Vatikáni Zsinat peritusa, teológiai szakértője a legközelebből tudta végigkísérni az egyház megnyílását a keresztény egység irányába, és lett közvetlen tanúja a meginduló ökumenikus párbeszédnek. A megbeszélések eredményei megjelennek a pápai körlevelekben és egyéb iratokban, és ez a közeledés egy páratlan kapcsolatot hoz létre katolikusok és protestánsok, katolikusok és ortodoxok között.

¹⁷ A III. Európai Ökumenikus Nagygyűlés (Nagyszeben, 2007) idején Benedek pápa már a keresztény egysége elérésének gondolatával fogalmazta meg, hogy Európának újra fel kell fedeznie keresztény gyökereit, ismét helyet adva a lelki örökség etikai értékeinek. Benedek pápa szerint ehhez valamennyi keresztény bátorságára van szükség, hogy eltökélten haladjunk a kiengesztelődés és az egység útján. MANCINI 2015: 49.

Joseph Ratzinger prefektusi szolgálata idején és XVI. Benedekként pápai hivatalából fakadóan az egyház küldetését volt képes közvetíteni. Nem rejti el ugyanakkor, hogy a kinyilatkoztatásra épülő teológia teljességével mégis egyedül a katolikus egyház rendelkezik (LG 8; *Dominus Iesus* 17). A katolikus ökumenikus mozgalom mintegy hat évtizede már kiépítette a lelki egységkeresés szempontjait, de még hátravan a teológiai jellegű egység megtalálása. Erre a legnagyobb esély az ortodox egyházzal van, illetőleg a Rómához kapcsolódott anglikánokkal, hosszas teológiai megbeszélések után pedig a protestáns egyházakkal is fennáll.

Ezen a területen nem szabad engedni a „hamis irenizmusnak”, amely pusztán külső formában biztosítaná a keresztények egységét, ezért szükséges a teológiai ökumenizmus a látható egység eléréséhez. Mivel azonban a keresztények közötti egység hiánya kétségtelenül „seb az egyház számára” (*Dominus Iesus* 17), fontos egymás egyháza tanításának mély megismerése és az igazságra való eljutás után a teljes egység kialakítása. Ez a fajta magatartás semmiképpen sem kicsinyli le a többi egyházat és egyházi közösséget, hanem épp ellenkezőleg, alázattal tölti el a katolikus egyházat, hálát adva Istennek, hogy az üdvösség eszközeit a maga teljességében őrizheti, amit végső soron szeretne megosztani más, nem katolikus egyházi közösségekkel is.

Ebben a munkában akkor tudunk részt venni, ha megismerjük a II. Vatikáni Zsinat tanítását, a pápák megnyilatkozásait és nem utolsósorban az ökumenikus úton eddig elért eredményeket. Az egység mindig a Szentlélek műve, ezért fontos, hogy kérjük a Szentlelket a látható egység eléréséhez, de mindig a Benedek pápa jelmondata által kifejezett szellemben, hogy „mi csak az Úr szőlőjében dolgozó munkások”, vagyis a *cooperatores veritatis*, az igazság szolgálói vagyunk.

Irodalomjegyzék

- XVI. Benedek (2005): „Missa pro Ecclesia”. A Sixtus-kápolnában mondott első üzenet. *Acta Apostolicae Sedis*, 5.
- XVI. Benedek (2016): *Utolsó beszélgetések Peter Seewalddal*. Budapest: Szent István Társulat.
- BOCCOLESI, Stefano (2020): *L'unità attraverso la diversità. La prospettiva ecumenica di Joseph Ratzinger/Benedetto XVI*. Sierra: Cantagalli.
- CLÉMENT, ANNE-Noëlle (2015): *L'abbé Couturier. Unité des chrétiens et unité de l'humanité*. Lyon: Olivétan.

- CONGAR, Yves (1937): *Chrétiens désunis. Principes d'un oecuménisme catholique*. Párizs: Cerf.
- ERNESTI, Jörg – THÖNISSEN, Wolfgang szerk. (2010): *Personenlexikon Ökumene*. Herder: Freiburg.
- Hittani Kongregáció (2000): *Dominus Iesus. Jézus Krisztus és az egyház egyetlen és egyetemesen üdvöztető voltáról (nyilatkozat)*. Budapest: Szent István Társulat.
- II. János Pál (1995): *Ut unum sint – Hogy egyek legyenek*. Budapest: Szent István Társulat.
- II. János Pál (2000): *Bocsássunk meg és kérjünk bocsánatot!* Budapest: Szent István Társulat.
- II. János Pál (2003): *Ecclesia in Europa – Az Egyház Európában*. Budapest: Szent István Társulat.
- Keresztény Egységtitkárság (1983): *Ökumenikus direktórium. Lelkipásztori instrukciók*. Budapest: Szent István Társulat.
- Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács (1993): *II. ökumenikus direktórium*.
- Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács (1996): *Az ökumenizmus elveinek és szabályainak alkalmazásáról*. Budapest: Szent István Társulat.
- Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács (2021) [2020]: *A püspök és a keresztények egysége – Ökumenikus Vademecum*. Budapest: Szent István Társulat.
- KRÁNITZ Mihály (1999): *Az Egyház. Alapvető Hittan*. Budapest: Szent István Társulat.
- LOSSKY, Nicholas et al. szerk. (2002): *Dictionary of the Ecumenical Movement*. Geneva: WCC Publications.
- LUKÁCS László (2016): *Az igazság munkatársa. Joseph Ratzinger – XVI. Benedek pápa élete és műve*. Budapest: Szent István Társulat.
- Lutheránus Világszövetség – Római Katolikus Egyház (1999): Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról. In REUSS András – GÖRFÖL Tibor (szerk.) *Úton az egység felé. A római katolikus-evangélikus párbeszéd dokumentumai, 1972–2013*. Budapest: Luther–Vigilia, 403–430.
- MANCINI, Marco (2015): *Benedetto XVI. Un papa totale*. Todi: Tau Editrice.
- RATZINGER, Joseph (1969): *Das neue Volk Gottes*. Düsseldorf: Patmos-Verlag.
- RATZINGER, Joseph (1973): *Dogma und Verkündigung*. München–Freiburg: Wewel.
- RATZINGER, Joseph (1997): *A föld sója. Kereszténység és katolikus egyház az ezredfordulón. Beszélgetés Peter Seewalddal*. Budapest: Szent István Társulat.
- SEEWALD, Peter (2017): XVI. Benedek. Utolsó beszélgetések. *Vigilia*, 82(1), 75–76.
- XI. Piusz (1928): *Mortalium animos*. Online: www.vatican.va/content/pius-xi/fr/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19280106_mortalium-animos.html
- SEEWALD, Peter (2021): *XVI. Benedek. Egy élet*. Budapest: Szent István Társulat.

- Anglikán-Római Katolikus Nemzetközi Bizottság (ARCIC) (1999): *The Gift of Authority (Authority in the Church)*. London: Catholic Truth Society.
- TRIPPEN, Norbert (2007): Joseph Ratzinger mint a II. Vatikáni Zsinat közreműködője. *Communio*, 15(1–2), 3–7.
- VILLAIN, Maurice (1957): *L'abbé Paul Couturier*. Tournai–Párizs: Casterman.
- WILLIAMS, Rowan (2021): *The Malines Conversations. The Beginnings of Anglican-Roman Catholic Dialogue*. Mahawa: Paulist Press.